

מסמך זה מבקש לבחון את השפעת מאמרו התאורטי "קולנוע של שירה"¹ של הקולנוען האיטלקי פייר פאולו פזוליני Pier Paolo Pasolini (1922-1975) על גישתו הקולנועית-נרטיבית-אסתטית של במאי הקולנוע העצמאי האמריקאי ג'ים ג'ארמוש Jim Jarmusch (1953), יליד מדינת אוהיו שבארה"ב.

ההשפעה תבחן בקצרה באמצעות בדיקת התאמת התבחינים המוצעים בתוך המאמר: יחידות משמעות, נקודת המבט המשולבת והמחויבות העצמית של היוצר לתיאוריה והאם וכיצד הם באים לידי ביטוי, הלכה למעשה, בתמונה ובקול בשלושת סרטיו של ג'ארמוש: המערבון ודרמת הפשע **גוסט דוג - דרכו של סמוראי** *Ghost Dog: The Way of the Samurai*² (ארה"ב 1999), דרמת המסע הקומית-מלנכולית **פרחים שבורים** *Broken Flowers*³ (ארה"ב 2005) והדרמה הפואטית **פטרסון** *Paterson*⁴ (ארה"ב 2016).

מאמרו התאורטי של הקולנוען הנאו-ריאליסטי, המשורר, הסופר והמחזאי האיטלקי פייר פאולו פזוליני "קולנוע של שירה", שראה אור בשנת 1965, דן במרכיבי המחשבה כי לשון הקולנוע כשלעצמה היא כסגנון "לשון של שירה ופרוזה" (כבשירה אינטלקטואלית חזותית)⁵ הנשען על מטאפורות,⁶ מבקש להסביר את היתכנותה מבחינה מעשית בטקסט הקולנועי ומדגיש שלושה נושאים עיקריים ביצירתו של הקולנוען אשר מבקשים לבסס תיאוריה ומחשבה זו.

ראשית, הקולנוען הינו בעל דמיון והקולנוע הוא זירת החלום האסקפיסטי. לפיכך הקולנוען בונה ביצירתו **יחידות משמעות**, על פי המסורת הטכנית-סגנונית, הנובעות משילוב אובייקטים "גולמיים" בעלי פוטנציאל להפיכתם לסמל.⁷ בעניין זה, הזיכרון והחלום הינם הארכיטיפים של הקולנוע,⁸ אך פזוליני שב ומדגיש כי לשון הסימנים החזותיים בקולנוע הינה סובייקטיבית ומתקיימת בד בבד עם המוסכמות האובייקטיביות.⁹

שנית, פזוליני טוען שמשמעות הטקסט הקולנועי אינה נובעת אך ורק מהסמיוטיקה לבדה כי אם בשילוב מערכות סימנים נוספות כגון מערכות לשוניות ותרבותיות, מערכות פילוסופיות, מחוות גוף ומימיקה.¹⁰ לפיכך, הקולנוען יוצר במקביל את "**נקודת המבט המשולבת**" (לשון השירה) - **אבני הבניין והאסתטיקה** של היצירה (סימני דקדוק וסגנון), המורכבים מנקודת המבט הסובייקטיבית של הדמות ומאופיה הספרותי והלשוני של הדמות,¹¹ לשון הדמות הינו "גוף ראשון".

---

¹ פזוליני, פייר פאולו. "קולנוע של שירה". **קולנוע של שירה**. עורך: אורי ש. כהן. תל-אביב: רסלינג. 2009.
² Jarmusch, Jim. *Ghost Dog: The Way of the Samurai*. USA. Pandora Filmproduktion and Degeto Film. 1999.
³ Jarmusch, Jim. *Broken Flowers*. USA. Focus Features, Five Roses and Bac Films. 2005.
⁴ Jarmusch, Jim. *Paterson*. USA. K5 International, Amazon Studios and Inkjet Productions. 2016.
⁵ מאסט, ג'ראלד וקאווי, ברוס פ. **קיצור תולדות הקולנוע**. כרך ב'. תרגום מאנגלית: יורם שדה. תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה. 2003.
⁶ נצר, רות. "הקורבן הגואל בקולנוע". **נפש הקולנוע - ארכיטיפים ומיתוסים בסרטים**. תל-אביב: רסלינג. 2014.
⁷ פזוליני, פייר פאולו. "קולנוע של שירה". **קולנוע של שירה**. עורך: אורי ש. כהן. תל-אביב: רסלינג. 2009.
⁸ נצר, רות. "הקורבן הגואל בקולנוע". **נפש הקולנוע - ארכיטיפים ומיתוסים בסרטים**. תל-אביב: רסלינג. 2014.
⁹ פזוליני, פייר פאולו. "קולנוע של שירה". **קולנוע של שירה**. עורך: אורי ש. כהן. תל-אביב: רסלינג. 2009.
¹⁰ שם. 2009.
¹¹ שם. 2009.

לבסוף, נושא **המחויבות העצמית של היוצר לתאוריה** בא לידי ביטוי בתיאור ראיית העולם של הגיבורים הראשיים כפונקציה פורמליסטית של הסביבה התרבותית שלהם ומתן דוגמאות של אמצעי הסגנון הקולנועיים מתוך הסרטים השונים של הבמאים האיטלקים מיכלאנג'לו אנטוניוני, ברנרדו ברטולוצ'י והבמאי הצרפתי ז'אן לוק גודאר. פזוליני מסביר הלכה למעשה ומפרש את החוקיות הפנימית והמנגנון הסגנוני כפי שבאים לידי ביטוי על פי תאוריה זו. בהמשך מוסיף פזוליני ומרחיב את היריעה במתן דוגמאות מתוך סרטים של ברגמן וציפלין ומסביר מדוע לשון השירה הקולנועית אינה שוררת בקולנוע הקלאסי הנרטיבי.¹²

אנסה לטעון ולהסביר בהמשך המסמך כי ביצירותיו של ג'ארמוש הנזכרים מעלה - באים לידי ביטוי אלמנטים תחביריים קולנועיים מעוררי מחשבה ושובי לב אשר נותנים ביטוי ל"לשון השירה" כפי שמגדירה פזוליני במאמרו ומתארים את נקודת המבט הסובייקטיבית של הדמות כפי שהיא באה לידי ביטוי לכל אורכם של שלושת הסרטים. אלמנט שמתאר או עונה על השאלה "של מי היא נקודת המבט?" אכן לשון הדמות הינה גוף ראשון וישנה כאן נקודת מבט משולבת כפי שמסבירה פזוליני בחלקו השני של מאמרו. כדוגמה לכך, ניתן לעמוד על ההבדלים בין גישתו של היידיגר לטקסט - הטקסט הוא טקסט ואין מה להוסיף פרשנות עליו, ואילו קאנט מכוון לגישה שדוגלת כי אופן ההשפעה של הטקסט על הקורא/הצופה הוא החשוב והמרכזי. גם בסרטיו של ג'ארמוש, קריאת הטקסט אינה נטולת אפיון או מטען תרבותי. יש צורך להכיר את יצירותיו של ג'ארמוש בכדי להבין את ההקשרים ואת השפה הייחודית לו ומשמעותה (יחידות המשמעות).

הבמאי והתסריטאי העצמאי האמריקאי ג'ים ג'ארמוש, חובב סרטי המסע, שולל את העיקרון האסתטי של אבי הדקדוק הקולנועי דיויד וורק גריפית מבחינת בניית הדרמה הן על-ידי הצילום והן על-ידי העריכה, וטוען למינימליזם המסרב בכל תוקף לדיאלוגים ואביזרים מיותרים, בראי האסתטיקה הפרטית שלו, כזו המספרת על הדברים הקטנים המתרחשים בין בני אדם וחוקרת את השפעת האחר ובלבד שתהיה נטולת חיתוכים בסצינות.¹³ יש שיאמרו כי אימץ את נוסחתו של הבמאי הצרפתי ז'אן לוק גודאר - "מינימליסט הבונה את סרטיו על פי עקרונות צורניים חמורים".¹⁴ ג'ארמוש יוצר דמויות ציניות-אירוניות המניעות נרטיב באמצעות שימוש בשוטים ארוכים¹⁵ ושימוש מינימלי בשוטים של נקודות מבט.¹⁶

הנרטיב והמיזנסצ'נה בסרטיו של ג'ארמוש, אשר גדל בעיר אקרון שבמדינת אוהיו בארצות הברית של אמריקה והושפע רבות מסביבת ילדותו, מציגים במכוון התבוננות אל החצר האחורית של אמריקה - נופים אורבניים של ערים אמריקאיות אנונימיות טיפוסיות. בכל סרטיו הוא עושה שימוש ב"טרקינג שוט" אשר מביאים לידי ביטוי על המסך את הסיור בסביבה הפיסית של הדמות.¹⁷

¹² שם. 2009.

¹³ מאסט, ג'ראלד וקאוויין, ברוס פ. **קיצור תולדות הקולנוע**. כרך ב'. תרגום מאנגלית: יורם שדה. תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה. 2003.

¹⁴ שם. 2003.

Kildare Cottrel, Adam. "Poets of the Flesh, Jugglers of the Mundane: Serious Endurance and The Limits of Control." *World Picture* 9. Summer 2014.

¹⁶ .Watson, Paul. "Case Study: Director-Aa-Author: The Sad And Beautiful World Of Jim Jarmusch"

¹⁷ .Watson, Paul. "Case Study: Director-Aa-Author: The Sad And Beautiful World Of Jim Jarmusch"

אמנות הסיפור של ג'ארמוש, התמה הלוגית של המבניות האפיזודית בסרטיו, מהווה אלטרנטיבה צורנית וסיפורית המתנגדת לנרטיב הליניארי המקובל, השם דגש על הדמות כמרכז ההווה העלילתית וכמספרת הסיפור. סרטיו האיטיים והמתבוננים של ג'ארמוש מתיימרים לעסוק ברצף של אפיזודות חולפות ומגמישים את הנרטיב (לעיתים אף חסרים אחד כזה) ומושכים אותו לכיוונים בלתי צפויים בניגוד לנוסחת התעשייה ההוליוודית הטוענת לעלילה מונעת נרטיב. בסרטים אלה העלילה היא משנית והוא כבמאי מתרכז בריחוק בפסיביות של הפרוטגוניסט¹⁸ כאאוטסיידר על אדמתו שלו וכיצד הוא האנטי-גיבור מתבונן בעולם סביבו אם בדרך פסיבית כמבט על תהליך חולף¹⁹ ואם מנקודת מבט של מעין "מהגר" על נופיה של אמריקה.²⁰ דמויות סרטיו של ג'ארמוש המתאפיינות בריחוק רגשי אסתטי, חסרות אוריינטציה תרבותית ופועלות ומשוטטות בזרות ובניכור במרחב ובסביבה שאינם מוכרים להן.²¹

המוסיקה ופס-הקול בסרטיו של ג'ארמוש היא המפתח החשוב למקצבים ולמרקמים של העלילות. ג'ארמוש טוען כי הוא רואה במוסיקה את הצורה הטהורה ביותר של ביטוי אמנותי.²² קטעי הגיטרה החנוקה מפידיבק של ניל יאנג באיש מת (ארה"ב, 1995), ההיפ-הופ המתפתל של RZA בגוסט דוג (ארה"ב, 1999)²³ והג'ז-פאנק האתיופי של מולאטו אסטטקה בפרחים שבורים (ארה"ב, 2005), מתוך הדיסק ששכנו של הגיבור מכין לו לשמיעה ברכב בזמן הנסיעה.

לשון הסימנים החזותיים והליריים הסובייקטיבית של הבמאי גיים ג'ארמוש (כמו זו של פזוליני במאמרו) ויחידות המשמעות אשר בונה הוא ביצירותיו האיטיות והמהורהרות באות לידי ביטוי בסרטיו באמצעות עיצוב מחודש של המציאות ואותה זרות המופגנת על ידי הגיבורים "המשוטטים" במרחב ובחלל הסרט היוצאים לחפש את עצמם כאשר באמתחתם החלום. גיבוריו הם דמויות הרפתקניות לרב החיות בדרך-כלל בשוליים של החברה האמריקאית. גוסט דוג, הגיבור בסרט גוסט דוג (ארה"ב, 1999), אותו מגלם השחקן פורסט ויטאקר, מתואר כטיפוס מסתורי, דמות טרגית, זאב בודד בעל קוד מוסרי אשר מתגורר בגפו על גג בניין בשכונה ישנה, מוקף בלהקות יונים אשר דואג להן מדי יום ביומו. גיבור שחור, גנגסטר פוסטמודרני, המושפע במיוחד מתרבות הסמוראי ומציג עצמו כ"נושא הכלים" או כ"סמוראי משרת" של לואי, מאפיונר לבן איטלקי מקומי אשר הציל את חייו של גוסט דוג בילדותו ועזר לו להינצל מקטטה אלימה. דון ג'ונסטון, הגיבור בסרט פרחים שבורים (ארה"ב, 2005), אותו מגלם השחקן ביל מאריי, מתואר כגיבור חסר כריזמה, עגמומי ונעדר כוחות, גבר בודד, הולל ומזדקן הנאלץ להרהר בעברו הרומנטי ונעקר ממקומו הטבעי במסעו למציאת בנו האבוד בין אהבותיו הישנות אשר המפגש עמן יוצר קונפליקטים חדשים והפתעות עלילתיות המעמתות אותו עם עברו. כך גם פטרסון, הגיבור בסרט פטרסון (ארה"ב, 2016), אותו מגלם השחקן אדם דרייבר, הוא נהג אוטובוס בעיר פטרסון שבמדינת ניו-ג'רזי בארה"ב ומשורר חובב בזמן הפסקות האוכל בעבודה ובזמנו החופשי²⁴ השואף

Lackey, Eric. "Arbitrary Reality: The Global Art Cinema of Jim Jarmusch". Film and Media Studies ¹⁸ and the Graduate Faculty of the University of Kansas, USA. 2012.

Lackey, Eric. "Arbitrary Reality: The Global Art Cinema of Jim Jarmusch". Film and Media Studies ¹⁹ and the Graduate Faculty of the University of Kansas, USA. 2012.

Watson, Paul. "Case Study: Director-Aa-Author: The Sad And Beautiful World Of Jim Jarmusch" ²⁰

.Watson, Paul. "Case Study: Director-Aa-Author: The Sad And Beautiful World Of Jim Jarmusch" ²¹

²² רז, שועי. "ההדהוד - על מוסיקה, עולם וזולת אצל גיים ג'ארמוש וואלאס סטיבנס". פטל, גליון 4. אוניברסיטת תל-אביב. 2017.

²³ עזריה, עדו. "הרמוניית גיים ג'ארמוש". האוזן השלישית. 2014.

.Crust, Kevin. Jim Jarmusch, Ron Padgett And The Sublime Poetry Of 'Paterson'. Los-Angeles Times ²⁴

להיות משורר. דרייבר מביא לידי ביטוי בדמותו את נקודת מבטו של ילד מגודל ותמים המתבונן על העולם בעין סקרנית ובראשו מהדהדות כל הזמן מילים של שירים שהוא מעלה על הכתב מאוחר יותר בפנקסו הקטן בדקות שלפני תחילת יום העבודה. פטרסון מעריץ את המשורר וויליאם קרלוס וויליאמס בן המחצית הראשונה של המאה העשרים ואשתו של פטרסון מעריצה את כתיבתו ומנסה לשכנע אותו שהמילים שלו שייכות לעולם.

"נקודת המבט המשולבת" (לשון השירה) - **אבני הבניין והאסתטיקה** של היצירה (סימני דקדוק וסגנון) גם הן באות לידי ביטוי בסרטיו של ג'ארמוש. כל שלושת סרטיו המוזכרים לעיל עוסקים בגיבור העוסק בהתבוננות על החיים עצמם, בהיעדר הדיאלוגים המכוון ובמילה הכתובה. בסרט **גוסט דוג** (ארה"ב, 1999) נוצר חילוף קומי בשפה ובתקשורת בין גוסט דוג וחברו הטוב ריימונד, מוכר הגלידה השכונתי דובר הצרפתית, אשר אומרים את אותו הדבר ונוצר שיש ביניהם הבנה מסויימת מבלי לדעת כן ואף על פי ולמרות שאינם דוברים איש את שפתו של רעהו. אף 'גוסט דוג' בעצמו מוצג כחובב ספרים מושבע המדקלם ציטוטים ופתגמים פילוסופיים של טקסטים מעולמם של הסמוראים. עלילת הסרט **פריחים שבורים** (ארה"ב, 2005) סובבת סביב אותו נייר מכתבים ורוד אנונימי ומסתורי אשר נכתב במכונת כתיבת בעלת דיו אדומה אשר בעקבותיו יוצא דון גיונסטון לחפש אחר זו שכתבה אותו בעזרתו של שכנו הבלש החובב ובכך נפתחת לה תיבת פנדורה הגורמת לגיבור לחוש ייאוש גדול ובדידות. בסרט **פטרסון** (ארה"ב, 2016) ג'ארמוש עוסק בתשוקה, באמנות ההתבוננות ובישירה חזותית, הוא חובר לשיתוף פעולה עם המשורר רון פדג'ט שכתב את השירים שכביכול כתבה אותם דמותו של פטרסון וג'ארמוש עצמו אף כותב את השיר "מים נופלים", שאותו כתבה הילדה בסרט. כאן באה לידי ביטוי נקודת מבט משולבת בין שכבות של צילום ויזואלי, טקסטים של שירים על גבי הפריימים ומחשבות בראשו של הגיבור כפי שהדבר בא לידי ביטוי בדקה השמינית לתחילתו של הסרט בה הגיבור מספר/כותב על "גפרורי אוהיו ראש כחול". ג'ארמוש מציע לצופה לנסות ולהתבונן מעבר למה שהדימוי המצולם עשוי להציע.

לבסוף, גם נושא **המחויבות העצמית של היוצר לתאוריה** בא לידי ביטוי בתיאור ראיית העולם של הגיבורים הראשיים כפונקציה פורמליסטית של הסביבה התרבותית. הסרט **גוסט דוג** (ארה"ב, 1999) דן בנושא שילוב התרבויות (מזרח מול מערב) ובשאלות הערכים של הפרט והחברה כגון: כבוד, מוסר, חמלה, צניעות ונאמנות - קוד תרבות הסמוראים העתיק אל מול תרבות העולם החדש, בפרט עולמה של המאפיה. הסמליות והאייקוניות של דמות הגנגסטר בסרט טמונה גם בעיר הגדולה, זו של ארגון הפשע המוצג בסרט, אותו ארגון מתפורר ומזדקן שמאבד רלוונטיות בסביבה לטובת כנופיות מקומיות וצעירות. ג'ארמוש מפגיש לאורך הסרט בין תרבויות שונות שיוצרות יחדיו שיח אינטרטקסטואלי וגבולות הרוע המטשטשים. לג'ארמוש יש יכולת מיוחדת להתבונן בנופים שסרטיו מתרחשים בהם. היכולת הזאת ניכרת גם ב**פריחים שבורים** (ארה"ב, 2005), שבו הוא תיעד את הנופים המונוטוניים של ההוויה האמריקאית הבורגנית ואת דיוקנה של אמריקה. וכך גם ב**פטרסון** (ארה"ב, 2016), יצירת המופת המחנכת לאהבת האדם, הגיבורים כמעט ואינם מדברים וג'ארמוש עצמו מציג סיפור מעגלי בו פטרסון (הדמות) מוצג כל יום בתבנית זהה של נהיגה באוטובוס והקשבה לשיחות הנוסעים. כשהוא חוזר מהעבודה, הוא לוקח את מרווין הכלב לטיול ועוצר בפאב השכונתי לשתות בירה שם הוא צופה בהתנהגויות של הנוכחים בפאב ומהרהר על העולם.

לסיכום, סרטיו של ג'ים ג'ארמוש עוסקים בשאלת דעיכת התרבות ובהתבוננות על החיים עצמם דרך הפרספקטיבה ונקודת המבט של השוליים החברתיים והמהורהרים. שלושת הסרטים עוסקים במלה הכתובה בדרך כזו או אחרת ומכאן לדעתי שעלילתם ודרך הצגתה באמנותו של ג'ארמוש, הם אלה שהופכים את יצירתו של ג'ארמוש לשירה קולנועית.

מקורות:

- מאסט, ג'ראלד וקאוין, ברוס פ. *קיצור תולדות הקולנוע*. כרך ב'. תרגום מאנגלית: יורם שדה. תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה. 2003.
- נצר, רות. "הקורבן הגואל בקולנוע". *נפש הקולנוע - ארכיטיפים ומיתוסים בסרטים*. תל-אביב: רסלינג. 2014. עמודים: 205-242.
- עזריה, עדו. "הרמוניית ג'ים ג'ארמוש". *האוזן השלישית*. 2014.
- פזוליני, פייר פאולו. "קולנוע של שירה". *קולנוע של שירה*. עורך: אורי ש. כהן. תל-אביב: רסלינג. 2009. עמודים: 21-48.
- רו, שועי. "ההדהוד - על מוסיקה, עולם וזולת אצל ג'ים ג'ארמוש וואלאס סטיבנס". *פטל, גליון 4*. אוניברסיטת תל-אביב. 2017. עמודים: 135-141.
- Crust, Kevin. "Jim Jarmusch, Ron Padgett And The Sublime Poetry Of Paterson". *Los-Angeles Times*.
<http://www.latimes.com/entertainment/movies/la-et-mn-paterson-poetry-20170102-story.html>. 05.02.2018
- Endurance and The Limits of Control." *World Picture 9*. Kildare Cottrel, Adam. "Poets of the Flesh, Jugglers of the Mundane: Serious Picture 9. Summer 2014. Pages: 1-18.
- Lackey, Eric. "Arbitrary Reality: The Global Art Cinema of Jim Jarmusch". *Film and Media Studies and the Graduate Faculty of the University of Kansas*, USA. 2012. Pages: 5-92.
- Watson, Paul. "Case Study: Director-Aa-Author: The Sad And Beautiful World Of Jim Jarmusch".

פילמוגרפיה:

- Jarmusch, Jim. *Ghost Dog: The Way of the Samurai*. USA. Pandora Filmproduktion and Degeto Film. 1999. 116 min.
- Jarmusch, Jim. *Broken Flowers*. USA. Focus Features, Five Roses and Bac Films. 2005. 106 min.
- Jarmusch, Jim. *Paterson*. USA. K5 International, Amazon Studios and Inkjet Productions. 2016. 118 min.